

Н.М. АНТОНЮК,
кандидат педагогічних наук, доцент, професор
кафедри іноземних мов і перекладу
(Академія адвокатури України)

О.Ю. ТИТАРЕНКО,
доцент, кандидат філологічних наук
(НПУ ім. М.П. Драгоманова)

О.В. КОТОВСЬКА,
викладач
(НПУ ім. М.П. Драгоманова)

МІКРОСИСТЕМА АНГЛІЙСЬКОЇ СИНОНІМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ, ЇЇ ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ У НАУКОВИХ ТЕКСТАХ ЮРИДИЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Ключові слова: мікросистема, синонімічний ряд, синонімічна домінанта, функціональний стиль, юридична підсистема, кореляти, лексична одиниця, функція заміщення, функція уточнення, експресивно-стилістична функція.

В умовах сучасної мультилінгвальної Європи, синонімічні ряди, які утворюють мікросистеми в рамках лексичної підсистеми сучасної англійської мови та особливості функціонування її елементів у наукових юридичних текстах, сприймаються сучасними перекладознавцями досить альтернативно.

Синонімічні кореляти зазначеної тематики та особливості актуалізації їх функціонального потенціалу, досліджені в галузі синонімії, поки не привели до створення цілісної загальної теорії. Немає єдності поглядів навіть на саму сутність синонімії. Багато дослідників, які звернулися до теоретичних аспектів проблеми синонімії, змушені визнати, що навіть поняття синоніміа до цих пір залишається дискусійним [1—7; 9; 10; 13; 15—24].

Сучасний погляд на синонімію надзвичайно широкий. Деякі вчені, підкреслюючи складність питання у зв'язку з труднощами вироблення точних критеріїв визна-

чення синонімів, методів їх аналізу та класифікації, навіть вважають недоцільним продовження роботи у цьому напрямі.

Дослідники, які ще не втратили надії досягти в даному питанні якоїсь чіткості і визначеності, підходять до поняття синоніміа з різних позицій. У лінгвістиці відомі три основні точки зору. Прихильники першого підходу в основу визначення кладуть близькість сигніфікаторів, другого — тотожність, що позначається словом «депотат», а прихильники третьої точки зору спираються на здатність синонімів замінювати один одного в контексті, тобто фактор взаємозамінності. Однак ми вважаємо, що жоден з цих підходів окремо не може бути визнаний повністю задовільним, і в цьому полягає наш основний методологічний принцип, а саме: відмова від абсолютизації будь-яких підходів, методів або прийомів.

Тільки логічно обгрунтований комплексний підхід дозволяє отримати більш об'єктивні і переконливі резуль-

тати. Для прикладу в юриспруденції існує поняття «Law» (закон) синонімічний ряд якого є act, assize, behest, bidding, bylaw, canon, case, caveat, charge, charter, code, command, **commandment**, **constitution**, **covenant**, decision, decree, decretum, demand, dictate, **divestiture**, **due process**, **edict**, **enactment**, **equity**, **garnishment**, **injunction**, **institute**, instruction, jurisprudence, legislation, mandate, measure, notice, order, ordinance, precedent, precept, prescript, prescription, reg, regulation, requirement, ruling, statute, subpoena, **summons**, **warrant**, **writ**, **знаходження** домінанти цього ряду залежить від забарвлення контексту [11, 704] Найбільш розповсюджене слово в термінології — «Lawyer» (юрист, адвокат), можливі синоніми: advocate, attorney, attorney-at-law, barrister, counsel, counsellor, counselor, defender, jurisprudent, jurist, legal adviser, **legal eagle**, **legist**, **member of the bar**, **mouthpiece**, **pleader**, **practitioner**, **proctor**, **procurator**, **solicitor**, **вибір правильного відповідника** — надзвичайно важливо в сучасній англійській мові.

В лінгвістичній літературі, як правило, виділяють чотири основні типи синонімів: 1) абсолютні; 2) семантичні (ідеографічні); 3) стилістичні; 4) контекстуальні. Пропонуються і інші підходи. Один з найбільш цікавих припускає розподіл всіх синонімів не на чотири, а на три основні групи: 1) парадигматично-синтагматичні; 2) парадигматичні; 3) синтагматичні.

Саме перша група при такому поділі об'єднує ті елементи, які зазвичай називають справжніми або чистими синонімами. В другу і третю групи потрапляють так звані недійсні синоніми, в тому числі і контекстуальні.

У даній статті ми пропонуємо свою комплексну класифікацію функцій синонімів, яка базується на цілій системі корелятивів, що виділяються в залежності від темпорального, просторового, стилістичного та інших факторів.

Автори статті зробили спробу знайти більш-менш переконливі і обґрунтовані шляхи дослідження такого важливого

феномену, як синонімія та розглянули його в контексті юридичної підсистеми англійської мови.

Для визначення особливостей функціонування синонімів та виявлення найбільш активних зон синонімічних рядів (СР) аналізувалися наукові юридичні тексти, що полягали у створенні як можна більш повної і чіткої картини синонімічних відносин в рамках юридичної термінології. Основні завдання статті полягають у знаходженні найбільш оптимальних та ефективних підходів і методів вивчення синонімії взагалі і синонімії у вказаній конкретній області лексики зокрема, визначення провідних СР та їх кількісно-якісних характеристик у сфері лексики англійської мови, виявлення загальних і диференціальних ознак елементів, що утворюють СР юридичної лексики, а також їх етимологічних основ, виявлення основних функцій синонімічних засобів у різних типах тексту юридичної спрямованості [14, 258].

Для дослідження синонімії в науковому стилі розглядалися уривки з монографій, навчальних посібників і наукових статей, присвячених синонімічній системі США і Великобританії. Мова йде про квазі-синонімію, лексичну модифікацію, паралельні та реверсивні синонімічні ряди.

Комплексне функціонально-стилістичне дослідження дозволило повніше виявити функції синонімів у різних типах тексту, набір яких у них не однаковий. Остання обставина дає підставу говорити про стилеутворюючу функцію синонімів. Воно також дало можливість визначити специфіку синонімії в конкретній лексичній сфері, простежити основні джерела поповнення її провідних СР, виявити найбільш протяжні і найбільш короткі СР, уточнити стилістичні зони використання окремих елементів цих СР завдяки конкретизації значень або їх відтінків.

Виділяють три основні функції синонімів: функція заміщення, пов'язана перш за все з прагненням уникнути небажаних повторень одних і тих же лексичних одиниць; функція уточнення, пов'язана з

бажанням одержувача більш чітко передати думку; функція експресивно-стилістична, пов'язана з виразом різноманітних оцінок.

Ми вважаємо, що до проблеми «оперативних» можливостей синонімів слід підійти з точки зору різних відрізків дискурсу, розмаїття текстів, оскільки кожен функціональний стиль має свою специфіку, в тому числі і в плані актуалізації можливостей синонімії.

Подібний функціонально-стилістичний підхід дозволяє говорити про функціонально-активні і функціонально-пасивні зони та їх елементи. Це означає, що якісь групи синонімів у певних мовних умовах ведуть себе достатньо або навіть надзвичайно активно, інші групи слів СР залишаються не задіяними в конкретних умовах спілкування.

Розглянемо докладніше умови актуалізації елементів, ці зони СР у різних типах тексту, а також специфічні функції коштів синонімії в різних функціональних стилях.

Синонімія в науковому юридичному тексті насамперед торкається області тлумачення, коли той чи інший термін потребує суворої, чіткої дефініції. У цьому випадку неминуче залучення більш відомих слів відповідного СР. У цьому сенсі синонімії тут відводиться функція уточнення. Наприклад «victim» (жертва) може мати такі еквіваленти: babe in woods, butt, casualty, clown, dupe, easy make, easy mark, fatality, fool, gambit, gopher, gudgeon, gull, hireling, hunted, immolation, injured party, innocent, mark, martyr, patsy, pawn, pigeon, prey, pushover, quarry, sacrifice, scapegoat, sitting duck, sitting target, soft touch, stooge, sucker, sufferer, underdog, wretch, але не зважаючи на це, найчастіше в юридичній термінології використовується слово «victim» [12, 986].

На відміну від ділових і наукових текстів, публіцистичні матеріали відрізняються достатньою різноманітністю синонімічних засобів, хоча окремі відомі жанри диктують свої умови, визначають свої канони і вимоги. Всі інші слова і вирази відрізняються підкресленою офіційністю.

Деякі журналісти, схильні до епатажу, можуть включити у свою статтю навіть такі елементи СР, що кваліфікуються як табу-лексика. Таким чином, синонімія може використовуватися тут як засіб особливого емоційно-експресивного впливу на читача.

У цілому ж перевагу в газетних статтях і в кримінальній хроніці віддається нейтральній лексиці. Книжкова лексика в цих текстах використовується досить рідко.

Всупереч очікуванням не дуже часто використовуються тут і знижені елементи СР. Для прикладу слово «*turnkeys*» в суворому науковому сенсі пояснюється нейтральною домінантою (a prison guard) [13, 25].

Незважаючи на численні роботи в області синонімії, тут залишається ще велика кількість не вирішених питань і проблем. На наш погляд, рішення деяких з них стає цілком реальним при гнучкому комплексному підході, який при визначенні синонімічних кореляцій рівною мірою враховує як власне семантичний аспект, так і валентність відповідних словникових одиниць.

Багато елементів лексичної підсистеми юридичної тематики утворюють парадигми, так звані СР (слово «judge», як іменник, має такий ср: **adjudicator, appraiser, arbiter, assessor, authority, bench, chancellor, conciliator, court, critic, evaluator, expert, honor, inspector, intercessor, intermediary, interpreter, judiciary, justice, justice of peace, legal official, magistrate, magistrate, marshal, moderator, negotiator, ombudsman, peacemaker, reconciler, referee, umpire, warden**, якщо це дієслово — СР буде таким: **act on, adjudge, adjudicate, appraise, appreciate, approximate, arbitrate, arrive, ascertain, assess, check, collect, conclude, condemn, consider, criticize, decide, decree, deduct, derive, determine, discern, distinguish, doom, draw, esteem, estimate, evaluate, examine, find, gather, give a hearing, make, make out, mediate, pass sentence, place, pronounce sentence, put, rate, reckon, referee, resolve, review, rule, sentence, settle, sit, size up, suppose, test, try, umpire, value**).

Останні являють собою мікросистеми, в яких головним типом відносин між членами ряду є субституції або вільне варіювання. В СР досить чітко позначені і вторинні семантико-стилістичні співвідношення.

Якщо синонімічна домінанта (СД) утворює ядро СР, то в його периферійну зону потрапляють слова-модифікації або квазі-синоніми. Під останніми розуміються різні варіанти вихідної лексичної одиниці або вихідного вираження, найчастіше це скорочення, пестливо-зменшувальні слова і т.д.

Підкреслимо, що між багатьма СР спостерігаються гіпер-гіпонімічні кореляції. Подібні кореляції утворюють СР, в основі яких лежать семантичні ідентифікатори або СД, що знаходяться між собою в гіпер-гіпонімічних відносинах.

Досить чітко в СР простежується наявність великої кількості паралельних СР, утворених елементами, що мають загальний сигніфікатор, але відносяться до різних частин мови. Цілком виразно виявляють себе і реверсивні кореляції між окремими СР. Мова насамперед іде про дієслівні СР, які організують зворотні по відношенню один до одного агентивно-об'єктні співвідношення у відповідних контекстах. Деякі СР утворюють антонімічні кореляції.

Поява конкретного слова з відповідного СР відразу ж позначається на якісних характеристиках всього контексту в його експліцитних та імпліцитних сенсах. У цьому плані можна говорити про те, що синоніми є стилеутворюючими. За кожним типом тексту закріплений певний набір елементів будь-якого СР. Звичайно, при цьому область допустимого вибору синонімів варіюються в різних функціональних стилях.

Так, ступінь свободи вибору синоніма вище в публіцистичних текстах і вельми обмежена в текстах наукових і ще більш, — у ділових, особливо документах суворої звітності, які мають жорстку композиційно-мовленнєву структуру. У даному випадку використання неадекватного слова може призвести до визнання юридичного документа недійсним.

Для синонімів в офіційно-ділових і наукових текстах характерна пояснювальна або уточнююча функція, для синонімів публіцистичних жанрів основною є дієво-експресивна функція. Синоніми, що використовуються в усних формах комунікації і перш за все розмовної, виконують (ідентифікують) функції: соціально-ідентифікаційну, а також індивідуально-ідентифікаційну.

СР є відкритими, що означає нескінченні можливості їх поповнення все новими елементами та втрату застарілих. При цьому СР поповнюються не стільки за рахунок будь-яких зовсім нових слів, а переважно за рахунок появи добре відомих нових слів, які розвиваються в результаті метонімічного і дещо рідше — метафоричного переносу.

Використання синонімів у різних типах тексту неоднакове. В одних типах тексту є широкі можливості для синонімії, наприклад, у художньому, а в інших типах тексту можливості актуалізації синонімічного потенціалу досить обмежені. Це насамперед стосується офіційно-ділової сфери, зокрема законодавчих актів, кримінального та кримінально-процесуального кодексів [8, 64].

Всупереч усталеній думці, в наукових текстах юридичної тематики синонімія все-таки має місце, хоча і в не таких масштабах, як у текстах художніх. У цьому випадку за синонімами закріплюється уточнююча або пояснювальна функція. Переважно синоніми використовуються в тих відрізках наукового тексту, які присвячені тлумаченню термінів, і відносяться вони перш за все до книжково-офіційної або нейтральної зони.

У художніх текстах досить поширена okazіональна синонімія, яка також має місце в тих публіцистичних жанрах, в яких превалує індивідуально-авторське слово (нарис, фейлетон, колонка редактора). Ці елементи СР можна назвати індивідуально-авторськими. Подібна синонімія означає, що семантично і стилістично в тексті зближуються слова, які в парадигматиці одини-

цями одного СР не є. Для офіційно-ділових і наукових текстів okazіональна синонімія іррелевантна. У різних функціональних стилях слова різних стилістичних зон одного і того ж ряду ведуть себе по-різному. Для наукових та ділових текстів активними групами є ті області ряду, які захоплюють книжкову та нейтральну зону.

Основними підсумованими положеннями слід вважати комплексний підхід, оскільки тільки він, з урахуванням як семантичних характеристик, так і валентних властивостей лексичних одиниць і словосполучень, дозволяє виявити всі особливості синонімічної підсистеми юридичної лексики, а також створити більш-менш цілісну картину синонімічних кореляцій як у парадигматиці, так і в синтагматиці; синонімічна підсистема, у тому числі й синонімічна підсистема юридичних тек-

стів має як ядерну, так і периферійну зони. Ядерним центром кожного відповідного СР служить лексема — СД, представлена найбільш нейтральною лексемою або розгорнутої дефініцією, наприклад «verdict» (вирок) має такий СР: adjudication, answer, arbitrament, award, conclusion, decision, decree, deduction, determination, finding, opinion, ruling, **senten**, з якого дуже важливо обрати саме ту доміную, що найкраще пасуватиме до обраного контексту.

Отримані результати мають практичну значимість. Вони можуть бути використані в навчальному процесі — в роботі зі студентами, які вивчають курси лексикології, функціональної стилістики, інтерпретації тексту, а також в роботі зі студентами юридичних вузів і факультетів, що вивчають спеціальні сфери застосування англійської мови.

Список літератури:

1. *Антонюк Н.М.* Англomовні країни та Україна / Н.М. Антонюк, К.К. Краснолуцький. — Вінниця: Нова книга, 2004 — 234 с.
2. *Антонюк Н.М.* Англomовні країни та Україна. Міжнародні організації / Н.М. Антонюк, К.К. Краснолуцький. — Вінниця: Нова книга, 2004. — 240 с.
3. *Антонюк Н.М.* Болонська система: іноземна мова та переклад / Н.М. Антонюк. — К.: Вища школа, 2008. — 4 випуск.
4. *Антонюк Н.М.* Міжнародні технології навчання правничої термінології у змісті іноземно мовного перекладу / Н.М. Антонюк // Вісник Академії адвокатури України. — 2009. — Число 1(14).
5. *Андріанов С.Н.* Англо-русский юридический словарь / С.Н. Андріанов. — М.:РУССО, 2000. — 512 с.
6. *Задорожний М.И.* К основам системной типологии синонимов / М.И. Задорожний // Филологические науки. — 2005. — № 2.
7. *Зацный Ю.А.* Развитие словарного состава английского языка в условиях информационной революции / Ю.А. Зацный // Вісник ХНУ. — 2003. — № 500.
8. *Карабан В.І.* Теорія і практика перекладу з української мови на англійську / В.І. Карабан. — Вінниця: Нова книга, 2006. — 608 с.
9. *Карабан В.І.* Переклад англійської наукової і технічної літератури на українську мову / В.І. Карабан. — Вінниця: Нова книга, 2004. — 654 с.
10. *Карабан В.І.* Мала енциклопедія перекладознавства / В.І. Карабан. — Вінниця: Нова книга, 2007. — 785 с.
11. *Карабан В.І.* Юридичний англійсько-український словник / В.І. Карабан. — Вінниця: Нова книга, 2004. — 1088 с.
12. *Карабан В.І.* Юридичний українсько-англійський словник / В.І. Карабан. — Вінниця: Нова книга, 2004. — 1082 с.

13. Колонтаевская И.Ф. Англо-русский криминально-юридический словарь / И.Ф. Колонтаевская. — М.: Экмос, 2000. — 192 с.
14. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов / І.В. Корунець. — Вінниця: Нова книга, 2004. — 464 с.
15. Кочерган М. Словник синонімів української мови у двох томах / А.А. Бурячок [та ін.]. — К., 1999. — Т. 1. — 1040 с.; К., 2000. — Т. 2. — 960 с. Рецензія. — Мовознавство. — 2000. — № 6.
16. Митина Е.М. Синонимические корреляции в пенитенциарной подсистеме английского языка (на примере синонимического ряда с семантической доминантой «prison») / Е.М. Митина. — Полтава, 2002.
17. Мирам Г.Э., Дайнеко В.В., Гон А.М., Тарануха Л.А., Грищенко М.В. Основы перевода. — К.: Эльга, 2006. — 280 с.
18. Черноватий Л.М., Карабан В.І. Практичний курс англійської мови / Л.М. Черноватий, В.І. Карабан. — Вінниця: Нова книга, 2008. — 605 с.
19. Longman Dictionary of Contemporary English. — L. Longman Limited Group, 2007. — 1304 p.
20. Oxford Concise Dictionary of English Etymology. — Oxford, 2008. — 552 p.
21. Oxford Dictionary of Law. — Oxford, 2009. — 151 p.
22. Justice and the Law. — L. Foreign and Commonwealth Office, 1998. — 45 p.
23. The Day: Materials of the agencies Associated Press and BBC. — 1999—2000 years.
24. Kingsley S. Darkness at Noon // The Best American Plays. — Vol. 3. — N.-Y.: Crown, 1997.

РЕЗЮМЕ

В данной статье мы рассматриваем логически обоснованный комплексный подход к нахождению синонимической доминанты, который позволяет получить объективные и убедительные результаты. Выделяем основные функции синонимов, исследуем микро-систему отношений между коррелятами синонимического ряда в научных текстах юридической тематики.

SUMMARY

This article considers logically grounded holistic approach, which allows getting objective and convincing results. We identify the main functions of synonyms, and explore the relationships between the members of the microsystem in scientific and legal terminology.

Рекомендовано кафедрою іноземної мови та перекладу

Подано 12.04.10